proLékaře.cz | 16.11.2026

Zprávy odborných společností

Vývoj oboru klinické hematologie dospělých v Brně do devadesátých let minulého století (Vzpomínky klinického hematologa)

Jedličková J., Krevní banka, FN u sv. Anny v Brně

Věnováno k 90. narozeninám doc. MUDr. Dušana Mrkose, CSc. a k 90. výročí založení Masarykovy univerzity

Masarykova univerzita (MU), založená zákonem z 28. ledna 1919, se stala druhou českou univerzitou v Československu. Otevřena byla v multikulturním Brně, kde třetiny obyvatel tvořili Němci, Češi a Židé, většinou se hlásící k německé národnosti.

V atmosféře národnostního oživení po vytvoření samostatné ČSR vyslala do zakladatelského sboru Lékařské fakulty na MU několik svých profesorů a docentů fakulta Karlovy univerzity.

V té době žádal německý prof. MUDr. Karl Sternberg (1872–1935), tehdejší přednosta Ústavu patologické anatomie, o možnost dokončit výzkum lymfogranulomu na MU. Nebylo mu však vyhověno, takže následně po jeho odchodu (1920) sklidila slávu z popisu Sternbergových buněk Vídeňská univerzita.

O něco později se zasloužil chirurg doc. prim. MUDr. Jaroslav Bakeš (1871–1930), absolvent lékařské fakulty Vídeňské univerzity, o založení Domu útěchy (společně se svou matkou Lucií Bakešovou), předaného veřejnosti v r. 1935 jako Masarykova léčebna – Dům útěchy, dnes Masarykův onkologický ústav (MOÚ).

Již v r. 1907 přešel Thomayerův žák MUDr. Rudolf Vaňásek (1886–1954), jako vůbec první český primář, na interní oddělení Zemské nemocnice u sv. Anny. Ten s Brnem zcela srostl a po jmenování profesorem MU v r. 1919 se stal zakladatelem moravské internistické školy, jejíž žáci se postupně stávali profesory a přednosty tří interních klinik, nově vzniklých po II. světové válce, mezi léty 1945–1948.

Byli to prof. MUDr. Miloš Štejfa (1898–1971) na I. interní klinice, prof. MUDr. Jiří Polčák (1897–1982) na II. interní klinice, prof. MUDr. František Hora (1902–1955) a prof. MUDr. et PhDr. Jaroslav Pojer (1908–1983) na III. interní klinice.

Prof. MUDr. F. Hora však krátce po r. 1948 odešel do Prahy na ministerstvo zdravotnictví organizovat poválečné zdravotnictví. Vedoucí funkcí na III. interní klinice proto pověřil prof. MUDr. Pojera, který v ní setrval i po Horově smrti. Pojer byl vynikající internista, hepatolog, biochemik a první se začal věnovat enzymologii jater. Zavedl na svém pracovišti novou metodiku v diagnostice infarktu myokardu. Byl vzdělaným intelektuálem, humanistou, znalcem umění a cizích jazyků.

Hematoonkologické choroby byly před II. světovou válkou považovány za smrtelné, vždyť tehdy nebyly možné ani transfuze krve, které se začaly běžně provádět až po válce.

(První habilitační prací v transfuzologii byl spis doc. MUDr. K. Holubce z Chirurgické kliniky LF MU, pozdějšího primáře chirurgického oddělení v Třebíči, který nabyl bohaté zkušenosti jako lékař v Občanské válce ve Španělsku.)

Diagnostika hematologických chorob po II. světové válce se opírala o tehdejší znalosti morfologie krevních buněk periferní krve a kostní dřeně (patřila do interny) a o cytologii a histologii preparátů, což byla doména patologických anatomů.

V Brně byl přednostou Ústavu patologické anatomie prof. MUDr. Václav Neumann, DrSc. (1884–1956), světově proslulý patolog, vysoký funkcionář Svobodných zednářů a významný děkan LF, ředitel Zemské nemocnice i rektor MU.

Na jeho ústavu vyrostly dvě výrazné osobnosti důležité pro rozvoj hematoonkologie.

Neumannovým nástupcem se stal neméně vzdělaný prof. MUDr. Jaroslav Švejda, DrSc. (1915–1986). Byl nestraník, a tak v r. 1969 již nesměl nastoupit do funkce děkana, do níž byl řádně zvolen. V r. 1975–1986 zastával funkci ředitele Výzkumného ústavu klinické a experimentální onkologie (VÚKEO), dnešního Masarykova onkologického ústavu. V době tuhé normalizace tam přijal řadu vědců, kteří byli v té době pro Lékařskou fakultu politicky nepřijatelní, např. prof. MUDr. Edgara Ningera, DrSc. (1915–1996).

Druhým, neméně významným badatelem, byl prof. MUDr. et RNDr. Vilém Uher, DrSc., (1902–1970), který se stal v r. 1938 přednostou Ústavu experimentální patologie LF MU. Zabýval se studiem krevních chorob, zejména leukemiemi, lymfogranulomem, solitárními nádory, sérologií, bakteriologií i otázkami paternity. Měl svou soukromou ordinaci (na ulici Běhounské), kde prováděl u pacientů hematologické a biochemické rozbory krve. Lze ho právem považovat za zakladatele školy klinické hematologie na LF MU.

Za války působili na II. interním oddělení Zemské nemocnice dva docenti, a to doc. MUDr. Jan Horák (1900–1974), budoucí primář Interního odd. II. městské nemocnice na Kolišti a doc. MUDr. Miloš Láznička (1905–1995), budoucí primář Interního odd. nemocnice

proLékaře.cz | 16.11.2026

v Uherském Hradišti. Oba byli na svou dobu vynikající hematologové.

V budově Národní pojišťovny na ulici Zahradníkově působil jako ambulantní hematolog MUDr. Antonín Uchytil, ke kterému chodili po válce pomáhat při diferencování asistenti z experimentální patologie.

Přednostové všech tří interních klinik neměli po roce 1948 hematologii jako svou prioritu. Proto se prof. Pojer domluvil s prof. Uhrem na spolupráci mezi III. interní klinikou a Ústavem experimentální patologie tak, že na III. interní klinice byla na odd. 49 vytvořena základna pro léčbu závažných krevních chorob, kterou vedli docenti a asistenti z experimentální patologie, především doc. MUDr. Otakar Bílek, CSc. (1921–1999) a další. Do konce 60. let doc. MUDr. Zdeněk Churý, CSc. (nar. 1925).

Ironií osudu bylo, že jednou z prvních pacientek byla manželka doc. Bílka MUDr. Ludmila Bílková (1922–1956), primářka Transfuzní stanice v Brně, která závažné hematoonkologické chorobě podlehla.

Doc. Bílek poté z tohoto pracoviště odešel, později se stal přednostou Výzkumného pediatrického ústavu ve Fakultní dětské nemocnici, kde úzce spolupracoval v diagnostice a terapii krevních chorob dětí.

Dalším, pro hematologii významným spolupracovníkem prof. V. Uhra na Ústavu experimentální patologie, byl doc. MUDr. Vilém Hule, CSc. (1916–1980). Byl to vynikající morfolog a jako školený malíř také nakreslil hned po válce první český hematologický atlas. Vydán tiskem byl ale až po létech v Bratislavě. Doc. Hule byl rovněž vynikajícím biochemikem a jedním z předních odborníků v problematice koagulace. V r. 1948 byl povolán k budování Transfuzního oddělení na nové Palackého univerzitě v Olomouci. A to se mu stalo osudným. (Během jeho nepřítomnosti na pracovišti došlo k závažnému lékařskému pochybení. Jako zodpovědný vedoucí pracoviště byl potrestán, takřka 3 roky strávil ve vězení.) Protože prof. MUDr. M. Štejfa znal dobře odborné kvality doc. Huleho, přijal ho po jeho propuštění do laboratoře I. interní kliniky, kde pak doc. Hule vychoval řadu skvělých hematologických a biochemických laborantů.

V téže době působil na I. interní klinice náš jubilant doc. MUDr. Dušan Mrkos, CSc. (nar. 17. 5. 1919). Kromě všeobecné interny se věnoval především hematologii, speciálně dřeňovým útlumům a syndromu idiopatické myelofibrózy, který se stal i tématem jeho habilitačního spisu. O hematologii se zajímal již za války na Interním oddělení Zemské nemocnice pod vedením doc. J. Horáka. Mrkos úzce spolupracoval na I. interně s doc. Hulem a spolu publikovali řadu prací.

V 60. letech vybudoval doc. Mrkos na I. interní klinice úspěšnou hematologickou ambulanci, v níž mu pomáhal primář kliniky MUDr. Jiří Kratochvíl. Přípravu preparátů pro hematologickou ambulanci prováděl laborant V. Michálek, prvorepublikový důstojník předčasně penzionovaný, který se vlastní pílí vypracoval v dokonalého morfologa, a v tom vyučil řadu laborantů, ba i lékařů.

V r. 1968 jsem měla tu čest pracovat jako sekundární lékař na I. interní klinice a aktivně se podílet na chodu této ambulance.

V 50. letech jsem maturovala jako laborantka na Zdravotnické škole, hematologii mne učil další brněnský hematolog MUDr. Zdeněk Ditrich, původně také laborant, tehdy působící krátce po promoci na transfuzním oddělení v Brně. Po maturitě jsem byla přidělena do Třebíče na transfuzní oddělení, které tehdy vedl prim. MUDr. Jan Vacl, CSc. (1919–1987). Po létech, kdy jsem už působila na I.interní klinice (1968), to byl právě primář Vacl (tehdy již vedoucí Krajské transfuzní stanice v Brně), a prof. MUDr. J. Štejfa, DrSc., kteří mi na doporučení doc. MUDr. D. Mrkose, CSc., povolili atestaci z hematologie.

V r. 1964 jsem byla na tzv. paragraf 33 přidělena na Oddělení klinické hematologie a biochemie (OKBH), které vedl v té době doc. Vilém Hule, CSc. Musela jsem však získat základní interní atestaci, a tak jsem se do roku 1966 připravovala na III. interní klinice pod vedením prof. J. Pojera, prof. E. Ningera, primářky MUDr. B. Ningerové (1913–1996), kteří můj zájem o hematologii podporovali. Stejně tak doc. Z. Churý. Uvítal moje zaujetí pro hematologii a postupně mi tento obor předal. Do konce mého působení na III. interní klinice (1968–1989) se z mého učitele stal celoživotní konzultant.

V r. 1968 jsem úsilím prof. J. Pojera, dostala místo na III. interně právě vzhledem k hematologickému zaměření. To jsem netušila, že krátce na to doc. Mrkos i primář Kratochvíl opustí I. interní kliniku. Jejich hematologická ambulance ještě setrvačností přežívala, ale s novým vedením kliniky se zcela rozpadla.

Od r. 1968 jsem chodila na konzultace i za prim.Vladimírem Kolářem, CSc. (1913–1981), vynikajícím morfologem Onkologického ústavu na Žlutém kopci (od roku 1975 VÚKEO), vedoucím lékařem hemato-onkologického oddělení a žákem pařížského profesora Mathého. Všem výše uvedeným vděčím za svoji hematologickou erudici.

A proč jsem nechtěla zůstat na OKBH u doc. MUDr. Huleho? Protože do té doby doc. Hule nikomu hematologickou atestaci nepovolil, pouze biochemickou. Hematoonkologii a krevní choroby považoval za záležitost internistů, koagulaci za biochemický proces a transfuziologii za samostatný obor. Budoucnost mu dala za pravdu.

V r. 1971 zahynul tragicky městský hematolog MUDr. Zdeněk Ditrich (1919–1971). Doc. Mrkos byl tehdy již přednostou interního oddělení II. Městské nemocnice na Kolišti, kde po doc. MUDr. J. Horákovi převzal i náročný úkol redaktora Vnitřního lékařství. Tehdy mi velkoryse nabídl místo městského hematologa. Po poradě s prof. Pojerem jsem však zůstala na III. interně s tím, že na lůžkovém oddělení mohu nemocným s krevními chorobami pomáhat více. Také doufal ve změnu poměrů a moji habilitaci, což se ovšem nestalo. Místo městského hematologa pak přijal doc. MUDr. Z. Churý, CSc.

Doc. Churý pracoval zprvu na ambulanci v těsné blízkosti interního oddělení doc. Mrkose, s nímž úzce spolupracoval, posléze však byla ambulantní hematologie přeložena do Husovic na Rotalovu ulici, kde doc. Churý opět vybudoval úspěšnou ambulanci; vychoval tam MUDr. Alenu

proLékaře.cz | 16.11.2026

Hontelovou a MUDr. Hanu Frankovou. Proti své vůli byl v šedesáti letech přeložen na dorostové odd. MÚNZ (Městský ústav národního zdraví) a odtržen od své milované hematologie.

Po jeho odchodu se hematologická ambulance na Rotalově ulici postupně rozpadla. Díky prim. MUDr. Opatovi z VÚKEO, byl na tento ústav přijat a také tam vychoval dalšího hematologa MUDr. Alexandra Gaju. Spolupracoval s MUDr. Josefem Drbalem a MUDr. Hanou Fraňkovou a publikoval řadu zajímavých kazuistik.

V r. 1974 se OKBH rozdělilo ve dvě oddělení, biochemické a hematologické (OKB a OKH).

V. Hule se stal, ne zcela nadšen, přednostou oddělení klinické hematologie. Odborník jeho formátu byl zřetelně zatrpklý, nesměl učit mediky, nesměl psát učebnice pro lékaře. O to víc se věnoval výuce laborantů, pro které napsal na tu dobu vynikající učebnice spolu s prof. MUDr. Mikulášem Hrubiškou, DrSc. (1917–2005), přednostou Kliniky hematologie a transfúze krve v Bratislavě) a pronesl řadu excelentních přednášek. Navštěvovali je i lékaři, kteří se připravovali z jeho učebnic k atestaci z interny II. stupně. Koncem 60. let mu byla LF v Brně navržena profesura, ale vyššími orgány byla zamítnuta.

V r. 1976 jsem byla jako jediný atestovaný hematolog jmenována ordinářem pro hematologii. Nic to však nezměnilo na krušných pracovních podmínkách na III. interně. Jen prof. Hrubiško na oslavě jeho 60. narozenin mi blahopřál, považoval to za poctu pro hematologii, a nabádal mě, abych nezapomněla na „Velkou Moravu".

To jsem nezapomněla a hojně jsem jeho kliniku využívala ke konzultacím, hlavně budoucí prof. MUDr. Adrienu Sakalovou, DrSc., díky níž jsem se jedinkrát v životě dostala před rokem 1989 na Světový hematologický kongres do Paříže (v r. 1978).

Stejně tak mi byl nápomocen Ústav hematologie a transfúze krve vedený prof. MUDr. Josefem Libánským, DrSc. (1911–1981). S koagulacemi pomáhala MUDr. Z. Vorlová, s přežíváním trombocytů MUDr. J. Fortýnová. MUDr. M. Lukášová mi několikrát převzala do péče mladičké pacienty s akutní leukemií a akutním dřeňovým útlumem na hematologickou JIP.

III. interní klinika byla umístněna v bývalé budově koželužny, kterou získal pro LF v r. 1923 její děkan prof. Václav Neumann na 3 roky jako provizorium, než se postaví nová fakultní nemocnice v Bohunicích. Plánovala se od r. 1919, přípravy byly zahájeny však až v roce 1968 a stavba byla dokončena roku 1990.

Ředitelství KÚNZ (Krajský ústav národního zdraví) žádné úpravy, o které jsem žádala pro praxi, nepovolil. A už vůbec ne aseptickou jednotku. Pravdou je, že pacienti s nehodgkinskými lymfomy a lymfogranulomy byli hospitalizováni před r. 1989 na Žlutém kopci. Výjimečně zde byli přijímáni mladí nemocní s akutními leukemiemi, kteří měli dostatečný počet trombocytů. Ale po odchodu MUDr. Vladimíra Koláře, CSc. primáře hematoonkologického oddělení VÚKEO, a s nástupem nového ředitele – chirurga doc. MUDr. B. Kašťáka, CSc. (1986) – mi bylo sděleno, „že Praha si nepřeje", aby ve VÚKEO byly akutní leukemie hospitalizovány. Musela jsem intervenovat u hlavního onkologa prof. Kouteckého, aby toto opatření do dostavby nové FN v Bohunicích bylo změněno.

V r. 1976 byli na OKH přiděleni mladí nadaní absolventi, kteří museli zprvu atestovat z interny, a to na III. interní klinice. Byli to MUDr. M. Penka, MUDr. M. Matýšková a MUDr. E. Krahulcová. Penku si vybral doc. Hule jako svého budoucího nástupce. Bohužel však v r. 1980 Hule tragicky zemřel. Do nástupu dalšího přednosty OKH prim. MUDr. Františka Matěji, CSc. (1925) jsem byla po 2 roky pověřena konzilii u krvácivých stavů především na ARO a na Gynekologicko-porodnické klinice. Tehdy vešla v povědomost problematika DIC, takže jsem neustále bojovala s chirurgy, kteří zprvu odmítali mini-heparinizaci (nízkomolekulární hepariny jsme tehdy neměli k dispozici).

V r. 1978 odešel z Krajského transfuzního oddělení (KTO) MUDr. S. Valníček (1927) na primariát OKH Dětské nemocnice KÚNZ v Brně. Vzal s sebou dětské hemofiliky, o které se do té doby staral. Ale o dospělé hemofiliky, které do té doby rovněž dispenzarizoval a léčil na KTO, se neměl kdo a kde postarat. Tehdy si ředitelství KÚNZ vymyslelo, že hemofilici po aplikaci AHG (antihemofilický globulin) jsou ohroženi alergií, a proto nařídili jejich hospitalizaci (v té době se preferovala zvýšená obložnost). Alergii jsme u nich nezaznamenali, zato na oddělení stoupl počet žloutenek u pacientů i personálu. Protože v rámci, byť i krátké hospitalizace, museli mít hemofilici vystavenu pracovní neschopnost, docházelo k četným stížnostem. Od r. 1980 byl péčí o hemofiliky pověřen mladý a nadějný Dr. M. Penka z OKH.

Prim. MUDr. F. Matěja působil na OKH v letech 1982–1988 a v té době připravil k atestaci lékaře: M. Penku, M. Matýškovou, E. Krahulcovou, L. Pražákovou a M. Zvarovou. Poslední z nich je primářkou OKH FN u sv. Anny.

V roce 1980 nastoupil na II. interní kliniku prof. MUDr. Lambert Klabusay, DrSc. (1929–1996) jako její přednosta, zprvu krajský, poté i hlavní internista republiky.

Zavedl spolu se všemi ordináři a se všemi 13 primáři interen v Jihomoravském kraji sbor Krajského internisty. Dobrou vzájemnou komunikací se značně zlepšilo moje postavení a spolupráce byla výborná. Musím vzpomenout všechny primáře transfuzních oddělení a ostatní, kteří se věnovali hematologii a s nimiž jsem až do konce 80. let úzce spolupracovala a jejich těžké pacienty hospitalizovala na III. interní klinice. Ti starší, narození ve 20. a 30. letech byli vynikající internisté, ovšem bez šancí na primariát na interně.

Vzpomenu především na ty, kteří již nejsou mezi námi: na prim. MUDr. Neumanna ze Zlína, prim. MUDr. Uhlíře z Kyjova, prim. MUDr. Meluzína z Boskovic, prim. MUDr. Pilařovou z Prostějova, prim. MUDr. Tůmu z Nového Města na Moravě, prim. MUDr. Janču a prim. MUDr. Vencla z Třebíče, prim. MUDr. Pražákovou z OÚNZ Brno venkov, prim. interního odd. nemocnice v Dačicích doc. Wernera, internistu MUDr. Studničku

proLékaře.cz | 16.11.2026

v Mikulově. Z těch mladších a stále ještě činných připomínám prim. MUDr. Závodnou z Vyškova a prim. MUDr. Simonidese ze Znojma, emeritního prim. TO (transfuzního oddělení) v Kroměříži MUDr. Stercingera, emeritního prim. TO MUDr. Paula z Jihlavy, emeritního prim. TO Vojenské nemocnice MUDr. Peprlu.

Chci poděkovat všem, kteří nám nezištně pomáhali: prim. Vrbovi z Genetického oddělení FDN, který stanovoval HLA B 27, patologickým anatomům prof. A. Rejtharovi a dr. A. Krpenskému, RNDr. L. Rosprimové a prof. MUDr. D. Wiedermannovi z LF, kteří stanovovali paraproteiny, imunologovi prof. MUDr. J. Lokajovi, DrSc., a kardiovaskulárnímu chirurgovi prof. MUDr. J. Černému, DrSc., který prováděl splenektomie a případně splenorenální shunty ještě za svého působení na II. chirurgické klinice.

Koncem roku 1989 byla zrušena III. interní klinika ve FN u sv. Anny a klinická hematologie svojí lůžkovou částí přešla do FN Bohunice (FN Brno).

Doc. MUDr. Dušan Mrkos odešel do penze v r. 1985, ale zůstal dlouho vedoucím redaktorem Vnitřního lékařství, ještě ve svých 80 letech a t.č. je jejich editor emeritus, zajímající se stále o novinky v interní medicíně a v hematologii.

V r. 1969 nastoupil hned po promoci jako mladý sekundář do Onkologického ústavu KÚNZ MUDr. Jiří Vorlíček. Po 3 letech odešel na II. interní kliniku, kde se v r. 1976 stal ordinářem pro onkologii. Vedle své rutinní práce na klinice obhájil kandidaturu s onkologickou problematikou. Školitelem mu byl známý onkolog prim. MUDr. Z. Mechl z VÚKEO. A celých 14 let se Vorlíček cíleně připravoval na zřízení hematoonkologické kliniky ve FN Brno. Svou vizi uskutečňuje od závěru r. 1989, kdy se stal přednostou této nové kliniky. Za svého zástupce si vybral MUDr. Miroslava Penku, CSc., oba se habilitovali a byli později jmenováni profesory.

V průběhu 10 let se tato klinika stala předním pracovištěm ČR špičkové úrovně.

Prof. MUDr. M. Penka, CSc. se stal přednostou OKH ve FN Brno a předním odborníkem v oblasti krvácivých a trombofilních stavů.

V roce 2008 je prof. MUDr. Jiří Vorlíček, CSc., předseda České onkologické společnosti, jmenován do funkce ředitele Masarykova onkologického ústavu.

Ale to už je jiná kapitola hematologie, s novými léčebnými postupy, s novými diagnostickými možnostmi a slibnými perspektivami.

Přesto si myslím, že ve skromných podmínkách udělala naše generace pro nemocné s krevními chorobami (z dnešního pohledu s velmi omezenými diagnostickými a terapeutickými možnostmi) maximum, a že jim prodlužovala život, nemoc dělala snesitelnější a v některých případech se podařilo pacienty zcela vyléčit.

Pracovali jsme s nadšením a rádi. Jistě se mnou pan doc. Dušan Mrkos souhlasí.

Ad multos annos, milý Dušane!

V lednu 2009 zapsala dle vzpomínek vlastních a doc. MUDr. Z. Churého, CSc., MUDr. Jiřina Jedličková, emeritní krajský ordinář pro hematologii a emeritní primář Krevní banky FN u sv. Anny.

Literatura

1. Josef Charvát, Můj labyrint světa. Galen, Praha, 2005.
2. Jan Vanýsek, Prožil jsem zvláštní století. Albert, Brno/Boskovice, 2007.
3. Jiřina Jedličková, K dějinám transfuzní služby v Brně. Transfuze a hematologie dnes, 12, 2006, č. 2, s. 110–112.
4. Věra Linhartová, Životní úděl internisty prof. MUDr. et PhDr. Jaroslava Pojera. Vnitř. lék. 48, 2002, č. 8, s. 794–797.
5. Věra Linhartová, Doc. MUDr. Dušan Mrkos, CSc., osmdesátník. Univerzitní noviny 6, 1999, č. 9, s. 14– 16.
6. Věra Linhartová, Pocta Rudolfu Vanýskovi. Univerzitní noviny, 6, 1999, č. 9, s. 18–19.
7. Jiří Čejka, Pohled do minulosti Masarykova onkologického ústavu v Brně. Brno MOÚ 2004.

MUDr. Jiřina Jedličková
Krevní banka FN u sv. Anny v Brně
jirina.jedlickova@fnusa.cz